

MIKSZÁTH-ÍRÁSOK A SZÉKESFEHÉRVÁRI SZABADSÁGBAN

Sziklay László abban a könyvében, melyben a 19. századvégi irodalom ellenzéki törekvéseiről s benne Gáspár Imre költői-emberi fejlődéséről ad képet, barátjának, Mikszáth Kálmánnak írói munkásságát is érinti – Gáspár szerkesztői tevékenységével kapcsolatban. A fiatal költő vidéki hírlapíró lesz. 1881 decemberében elhagyja a fővárost és Székesfehérvárott átveszi az ottani Szabadság című lap szerkesztését. Színvonalát irodalmibb rangra kívánja emelni. Ebbe az irányba mutat, hogy a hetenként kétszer megjelenő társadalmi és irodalmi lapot neves írók munkáiból vett idézetekkel tarkítja. Sziklay szerint „Gáspár Vajda Jánostól, Mikszáth Kálmántól, Bartók Lajostól, Koroda Páltól szerez kéziratot a lapnak.”¹ E megállapítást – célunknak megfelelően – két vonatkozásban módosítanunk kell: 1. Mikszáth már Gáspár szerkesztősége előtt is feltűnik a lapban; 2. Az egy év alatt (1881. dec. 18 – 1883. jan. 3.), míg Gáspár jegyezte felelős szerkesztőként a lapot, a közölt Mikszáth-írások nem kézirati anyagot adnak.

Azt a látszatot, hogy az új szerkesztő személyével egyidőben lép be Mikszáth a lap munkatársai közé, eloszlatja két előbb megjelent írása. Igaz, baráti viszonyban voltak, Mikszáth a Székesfehérvárról távozott Gáspárnak állást is szerezne,² de Mikszáth neve már Pongrácz Béla szerkesztősége idején is szerepel a Szabadságban.

Hadd soroljuk fel Mikszáth itteni közleményeit, mivel a Kritikai kiadás ezekről nem tud.

1. Pongrácz Béla idején látott napvilágot – Mikszáth teljes névalíráásával – a Szabadságban 1881. nov. 20-án a *Magyar betegségek. A tékozlás* c. karcolata. Ugyanezen a napon jelent meg a Szegedi Naplóban is *A tékozlás* címen a tárcarovatban.³ Nem átvételről van tehát szó. Egyidőben küldötte el mindkét helyre.

2. Két számmal később, 1881. nov. 22-én, újabb Mikszáth-cikk jön a lapban: *Dux Adolf*, Petőfi első fordítójának, a neves magyar és német nyelvű írónak nekrológia M-th K-n betűjellel. A Pesti Hírlap előző napi számából került át a Szabadságba.⁴ Az itteni lelőhely nem ismeretes a Krk. sajtó alá rendezője előtt.

¹ Sziklay László: *A századvég ellenzéki irodalmának történetéből.; Gáspár Imre*. Bp. 1955. 113–4; l. még Scheiber Sándor – Zsoldos Jenő: *Ó mért oly későn*. Bp. 1972. 33, 35–47.

² Mikszáth Kálmán *Krk.* 24: 218.

³ *Krk.* 60: 209–13.

⁴ *Krk.* 62: 105. Bisztray Gyula jegyzete: 267.

3. Gáspár Imre a Szabadságnak abban a számában (1881. dec. 18.), amelyet első ízben jegyez felelős szerkesztőként, közli a *Pallér Miksa szerencséje* c. elbeszélést teljes névaláírással. Már az első mondat elárulja, hogy Mikszáthnak egy ismert elbeszéléssel van dolgunk: „Szegény Tóth Edétől hallottam ezt a történetet, talán egy megírandó színmű egyik felvonását, ha meg nem dermed örökre a kéz, mely erőteljes tollát vezette.” Az elbeszélés *Hogy lehet meggazdagodni?* felirattal jelent meg 1878-ban a Családi Körben három folytatásban.⁵ Gáspár az elbeszélést innen vette át, mert a Krk. a Családi Körön kívül nem tud más lelőhelyről.

4. Az 1882. évi számok ugyancsak két Mikszáth-írást hoznak. Az *Új Salamon ítélete* című anekdotának műfaji megjelölése: Apró történet. A szerkesztő a következő megjegyzéssel kíséri: „Az Athenaeum nagy naptára’-ból, mely ép most jelent meg szokott dúsgazdag tartalommal, Ára 1 frt. - Szerző engedelméből közöljük az ügyes kis dolgot. Szerk.” (1882. okt. 8.) Az Athenaeum nagy naptára nincs meg az OSZK-ban. Bibliográfiai leírása szerint: „Athenaeum Nagy Képes 1876–1886 évekre, XVII–XVIII. évf. Szerk. Concha Károly. 4° Budapest, 1875–1885. Athenaeum.”⁶

Bisztray Gyula jegyzetei szerint az anekdota más-más címen jelent meg: *Egy új Salamon*, *Új Salamon ítélete*, *Salamon ítélete*. Az író két ízben dolgozta ki a témát. Mindkét változat olvasható a Krk-ban. Főszövege *Salamon ítélete* címmel az 1889. évi (*Az apró gentry és a nép*) lenyomatát követi.⁷ A többször megjelent történet lelőhelyeinek számát tehát szaporítanunk lehet: Közölte az Athenaeum Nagy Képes naptára és a Szabadság is.⁸

5. Rövidesen újabb, névvel jelzett elbeszélés jelent meg a lapban: *Hunyák Pál*. A szerkesztői jegyzet rövidítéssel adja a kölcsönző forrást: „A «R-g»-ból lapunknak átengedve” (1882. okt. 25.). Szinnyei bibliográfiájából az 1881. és 1882. évben csak egy olyan periodikáról értesülünk, amelyre a rövidítés illik: *Regényvilág*. Viszont ebben a folyóiratban nem található. Az 1880/81 – 1883/84-ig élt lapban csak egy Mikszáth-novella jelent meg: *A gőzoni Szűz Mária*.⁹ A novellát a Pesti Hírlap 1882. április 13-i száma hozta *A tótok s a Magyarország*

⁵ Krk. 30: 51–55. Bisztray Gyula jegyzete: 251–2.

⁶ Kislingstein Sándor: *Magyar Könyvészet*. II. 1876–1885. Bp. 1890. 310.

⁷ Krk. 33: 110–2, 305–7. Bisztray Gyula jegyzetei: 303–7.

⁸ Az anekdota forrását kiderítette Scheiber Sándor: *Folklor és tárgy-történet*. II. Bp. 1977. 297–300.

⁹ Regényvilág. 1881/82. 277.

1882. október 1.-i száma *Hunyák Pál* címen.¹⁰ A Regényvilág és a Szabadság ismeretlen forrás a Krk. előtt.

6. A Szabadság több ízben közli, kiknek a közreműködésével számol, de csak az 1883. júl. 1-i számban közzétett munkatársi jegyzékben szerepel először Mikszáth neve. A bejelentést nyomban tény igazolja. Ugyanez a szám hozzá *A százegyedik asszony* c. elbeszélést „Egy kis tréfa” műfaji megjelöléssel. A novella a már megjelent Mikszáth-írások közül való. A Krk. szerint első ízben a Pesti Hírlap 1883. március 15.-i számában jelent meg.¹¹ A Szabadság-beli közlés ezúttal is ismeretlen maradt.

7. A Szabadság 1884-ben más-más tárgyú melléklapokat is ad:

A) Igazmondó. Politikai lap.

B) Reform. A magyar gazdatisztek érdekeit képviselő lap.

C) Szabad föld. A magyar gazdák érdekeit képviselő lap.

D) Előre. A Székesfehérvári „Szabadság” iparügyi melléklapja.

Ezekben a melléklapokban olvasható Mikszáth következő elbeszélése: *Aki tudtán kívül házas*. A Szabadság eredeti közleménye. Teljes névalírással. A hat folytatás bibliográfiai adatai:

1. A Szabad föld. 1884. márc. 9. (I. 2. sz.)

2. Reform. 1884. márc. 16. (I. 2. sz.)

3. Igazmondó. 1884. márc. 23. (I. 3. sz.)

4. Előre. 1884. márc. 30. (I. 3. sz.)

5. Szabad föld. 1884. ápr. 6. (I. 3. sz.)

6. Igazmondó. 1884. ápr. 20. (I. 4. sz.)

Eredetileg a budapesti Hymen c. lapban jelent meg (1881. ápr. 3. – máj. 1.).¹² Újraközlésről van ezúttal is szó.

8. Az 1885. aug. 11. számban látott napvilágot *A lovak reparálója* mint „eredeti tárca”. Teljes névalírással. Először a Pesti Hírlap 1883. július 17-i száma hozta *Mi a foglalkozása?* címen, Scarron álnévvel.¹³ Másodszor itt. Harmadszor a Zalai Közlöny 1885. aug. 22-i számában *A lovak reparálója* címen.¹⁴ (Erről a kettőről nem tud a Krk.) Negyedszer ugyanezzel a címmel a Nógrádi Lapok 1885. szeptember 13-i számában jött.¹⁵ Még ebben az évben beleépítette *A lohinafi fű* c. elbeszélésebe.¹⁶

¹⁰ *Krk.* 63: 97–101, 329–36.

¹¹ *Krk.* 34: 62–7, 285–6.

¹² Rejtő István szíves közlése.

¹³ *Krk.* 66: 220-3, 447-8.

¹⁴ A Zalai Közlönyben még a következők jöttek: *A nagy demokráta* (1884. febr. 10.) és *A becsületbírak előtt* (1884. febr. 21.).

¹⁵ *Krk.* 3: 257–66.

¹⁶ *Krk.* 3: 17–8.

9. Az 1885. aug. 16-i szám tárcájaként volt olvasható *A jus primae noctis*. Ez is újraközlés. A Gondüző 1885. júl. 12. száma hozza először.¹⁷ A kritikai apparátus nem tud a Szabadságban való megjelenésről.

10. Az 1885. dec. 24-i szám tárcaként hozza *A képviselőház karzatá*-t mint „eredeti közleményt”-t. Ez is a Gondüzőből való (1885. okt. 25.), ahol *A karzat* a címe.¹⁸ A jegyzet nem ismeri a Szabadság-beli átvételt.

11. Az 1886. márc. 30.-i szám *Mikszáth Kálmán és Meszlényi Lajos* címmel cikket hoz, amelyben közli Mikszáthnak *Az én legújabb riválisom* c. karcolatát a Pesti Hírlapból (1886. márc. 28.)¹⁹ s Meszlényinek Mikszáth-hoz írt verséből egy részletet. Átvétellel van dolgunk ismét.

A székesfehérvári Szabadság 1881 és 1886 között egyik állandó főuma volt Mikszáth Kálmánnak. A lapnak szüksége volt az ő nevére, Mikszáthnak a lap honoráriumára. Mindenesetre tizenegy Mikszáth-írás újraközlésének ismeretét nyerjük belőle. Ez egyúttal mutat népszerűségének növekedésére is a nyolcvanas évek első felében.

SCHIEBER SÁNDOR

EGY ARANY-SZÖSSZENET ISMERETLEN EREDETI SZÖVEGE

Arany János műveinek kritikai kiadásában, a *Zsengék, töredékek, rögtönzések* című IV. kötetben jelent meg a költőnek 1867-ben írt, *A csillag-hulláskor* elnevezésű sorozata.¹ A keserű-lázongó hangú felszisszenések – a költő szavával „szösszenetek” – tudvalevően akkor születtek, mikor kéretlen-kelletlen „rá mérték” a Szent István-rend kis keresztjét. A látványos politikai gesztusnak szánt kitüntetés – Eötvös rábeszélő szavai szerint: „a magyar király a legnagyobb magyar költő iránt hódolatát fejezi ki”² – Aranyt keserű tépelődéssel töltötte el – s nem egészen alaptalanul.

Ő belső sugallatra jól érezte, hogy lekenyerezési szándék is bujkál a látványos gesztus mögött – elvégre ő Petőfi eszme- és fegyvertársa

¹⁷ *Krk.* 36: 125–34.

¹⁸ *Krk.* 71: 164–7.

¹⁹ *Krk.* 189–192.

¹ *AJ/ÖM.* IV. 139–141.

² Voinovich Géza: *Arany János életrajza*. III. Bp. 1938. 195.